

Gyógyszerésztörténeti közlemények

Gyógyszerészet 22. 430—432. 1978.

Emlékezés Kátai Gáborra halálának 100. évfordulója alkalmából (1831—1878)

DR. LUKÁCS DEZSŐ

Kátai Gábor (Karcag, 1831. X. 4. — Kunszentmárton, 1878. II. 28.) gyógyszerész magiszter (Bécs, 1852) és orvosdoktor (Budapest, 1861), aki egyetemi tanulmányait követően Németországban, Svájcban, Angliában, Franciaországban tett tanulmányútjai után Karcagon orvosi gyakorlatot folytatott, 1858-ban a Kir. M. Természettudományi Társaság első titkára, majd megyei főorvos lett. A gyógyszerészettel kapcsolatát fenntartva Felletár Emillel együtt megírta „A gyógyszerészet tudományok alapvonalai” című 3 kötetes munkát, s az Orvosi Hetilapon kívül a Gyógyszerészi Hetilapban is sok cikkét jelentette meg. Munkálkodott az Országos Gyógyszerész Egyesület megalapításán; 1873-ban, a kolerajárvány idején kormánybiztos volt. A magyar közegészségügy, a gyógyszerészeti szakirodalom és a magyar nyelv művelése terén egyaránt maradandó érdemeket szerzett.

*

100 éve hunyt el Kunszentmártonban Kátai Gábor, a magyar gyógyszerészeti szakirodalom egyik kiváló művelője. Szívvel-lélekkel arra törekedett, hogy külföldi tanulmányútjának gyógyszerészeti és orvosi tapasztalatait hazánkban megvalósítsa. Sokat fáradozott az Országos Gyógyszerész Egyesület megalakítása érdekében. Kiemelkedő szerepe volt a Kir. Magyar Természettudományi Társulat (a továbbiakban Társulat) életében is.

1831. október 4-én született Nagy-Kun-Karcagon (a mai Karcagon) földműves szülők gyermekeként. A mezőgazdasági munkát nem szerette, annál inkább a könyveket. A gyermek Gábor éles esze, logikus gondolkozása, kitűnő memóriája feltűnt környezetének. Szülei nem fogták szántásra-veetésre, viszont kevés pénzük volt gyermekük taníttatására, aki ezért 1845-től Hollay József gyógyszerertárában gyakornokoskodott. Az itt kapott zsebpénzből könyveket vásárolt. Ez lett komolyabb tudományos művelődésének és későbbi gazdag könyvtárának alapja. 1848-ban letette a gyógyszerészgyakornoki vizsgát, s még 1851-ig főnöke gyógyszerertárában dolgozott. Ezután Pesten gyógyszerészhallgatónak iratkozott be. Sikerral befejezve az első tanévet, a bécsi egyetemen tanult tovább. Tantestületi engedéllyel nem német, hanem latin nyelven tette le vizsgáit. Helyes, szép latinságával elismerést aratott és gyógyszerészmesteri oklevelet szerzett 1852-ben.

Hollay özvegyének meghívására Karcagon átvette a gyógyszerertár vezetését. Gyógyszerészi pályafutásának ezt követő állomásai: Törökszentmiklós, Szolnok, Tiszafüred és Szentés.

1856-ban Pestre költözött, hogy újabb ismeretekkel egészítse ki tudását. Matta László „Szent István király” gyógyszerertárában dolgozott rövid ideig. Azután beiratkozott az egyetem orvosi karára. Előbb azonban — Halmai János szerint — le kellett érettségiznie és megélhetést biztosítania. Mindez nem ingatta meg elhatározását; vállalta a sok fáradságot. Csapliczky Lilla nőnevelőintézetében és egyes családoknál tanított, így tartotta fenn magát. 1857-ben, 26 éves korában írta első cikkét az Orvosi Hetilapba „A gyógyszerészeti tudomány állása hazánkban és mik volnának annak e téren legsürgősebb tennivalói” címmel. Ennek indítéka valószínűleg az akkori orvos- és gyógyszerészképzés közötti nagy különbség volt. A vegytan, gyógyszerertan, méregtan, közegészségtan, gyógyszerészet területéről közölt sok cikket és ismertetést az Orvosi Hetilapban. 1859-től a lap szerkesztésében is részt vett előbb mint főmunkatárs, azután mint segédszerkesztő. A gyógyszerészetre vonatkozó rész szerkesztése és e tárgykör figyelemmel kísérése volt a feladata. Csakhamar ismertté vált a neve. Állandóan képezte magát, és széles körű olvasottsága szerkesztői munkájában is érvényesült.

1858-ban rendes tagja lett a Magyar Természettudományi Társulatnak (Társulat), és 1860-ban másodtitkárrá választották. Így a természettudományokkal is szélesebb körben foglalkozott. Még titkárrá választása előtt nagyobb cikke jelent meg az Orvosi Hetilapban „Történelmi tanulmány a magyar egyetemi ügy körül, különös tekintettel az orvosi egyetemre és irodalomra a legrégibb időtől máig” címmel. Tanulmánya általános érdeklődést keltett.

1861-ben, 29 éves korában megkapta az orvosi oklevelet. Nem sokkal ezután a nagykunok kerületi orvosnak választották meg, amikor pedig egy évi szabadságot kért ismereteinek bővítésére, külföldi útját 2000 forint segéllyel támogatták. A karcagiak meg voltak győződve arról, hogy fiatal főorvosuk külföldön szerzett tapasztalatait itthon kamatoztatja. Ebben nem is csalódtak.

A nagykunok ezen, szinte hihetetlennek tűnő tettét az akkori viszonyok magyarázzák. Még Mária Terézia kötelezte a megyéket, hogy orvost, sebészt alkalmazzanak a kuruzslások és felelőtlen sebészkedés ellen. Az elmaradott egészségügyi helyzet szükségessé tette, hogy természettudományos ismeretekkel felvértezett orvosok legyen a megyéknek.

I. Lipót a kunságot elzalogosította, s csak Mária Terézia engedélyével tudták a kunok magukat

pénzért megváltani. Élt bennük tehát változatlanul a szabadság gondolata. Bár a kormány elnyomó politikája főként az olaszországi vereség után enyhült, *Kátai* megválasztása idején élt még az abszolutizmus. Ez ellen az egyetlen fegyver a tudás volt; nyugati műveltségű szakemberekre volt szükség ebben a hullámzó politikai helyzetben. Ezek a körülmények indították a kunokat negylelkűsége, így *Kátai* útra kelhetett.

Németország, Svájc, Franciaország és Anglia „kórodáit” látogatta. Azok berendezéseit, munkamódszereit, az orvosok tevékenységét tanulmányozta. Tapasztalatairól az Orvosi Hetilapban „Úti levelek” címmel írt cikket. Salzburgban a 300 ágyas Szt. János kórház korszerű berendezése és tisztasága, Augsburg nemrég épült kórházának ugyancsak korszerű berendezése és felszerelése vonta magára figyelmét.

Behatóan tanulmányozta a szülészeti intézményeket kora egyik nagy problémája, a gyermekágyi láz miatt. *Hecker* müncheni szülészeti klinikája *Kátai* szerint mintakép volt. Egy szobában csak 4 szülőnő volt, így a levegő tiszta maradt, „ha netalán a ragályozás a légbe felvett gerj-testecskék által történnék”. *Kátai* Münchenben nem tapasztalt gyermekágyi lázat, Bétsben viszont dühöngött az. Elavult nézetekkel is találkozott, pl. Salzburgban úgy tartották, hogy a rendkívüli időjárási viszonyok okai a szívbaajoknak.

Kora nagy tudósaival személyesen is megismerekedett, előadásait meghallgatta, róluk lelkesen írt. Párizsban, Londonban a nagy sebészek műtétei nyomot hagytak benne. *Liebieget*, az agrokémia, a modern trágyázás- és takarmányozástan megalapítóját vegyészkirálynak nevezte. Előadásai azonban *Kátai* szerint inkább a tudósképzést szolgálják, mint az egyetemi hallgatók oktatását. *Bunzent* mint a színek elemzés, rubidium, cézium felfedezőjét és előadásait rendkívül értékelte. Lelkesedéssel írt *Helmholz* hallással, látással kapcsolatos vizsgálatairól. A párizsi egyetemen élményként hatottak reá *Gavarret* kísérletekkel végzett fizikai, *Vurtz* kémiai, *Axenfeld*, *Guillet* költani, *Malgaigne*, *Damon-Viller* sebészi előadásai, ezért szorgalmasan hallgatta azokat.

Mindez tovább sarkallta *Kátait* a természet-tudományok megismerésére. Az elmélet mellett a gyakorlatot, a szemléltetéssel kísért előadásokat rendkívül lényegesnek tartotta. Elmélyedve tanulmányozta tehát a múzeumokat és gyűjteményeket. Nagyon tetszett neki a *Curier* rendezésében létrehozott egyetemi múzeum. „Úti levelek” c. cikkében kiemelte a kórbonctani gyűjtemények fontosságát és szerepüket az orvosok sebésszé válásában. Hangsúlyozta, hogy a gyógyszer- és műszergyűjtemények is segítik az orvosképzést. Később is gyakran mondta: „... a tudásnak olyan mérhetetlen mennyiségét magába foglaló orvosi és természet-tudományok, minden mások felett legalkalmasabak” a társadalom javára.

A német orvosok és természetvizsgálók karlsbadi gyűléséről írt beszámolójában a lényegét kiemelve az akkor napirenden levő és az ottani orvosokat érdeklő problémákat ismertette.

A németeknél többre becsülte a francia tudóskat, ezért részletesen írt a párizsi egyetemi orvoskar tanulmányi rendjéről, hangsúlyozva, hogy az elmaradott hazai viszonyok miatt azokat figyelembe kellene venni. Közölte, hogy a párizsi egyetemnek van a legtöbb professzora (25 fő). Mellettük 90, őket helyettesítő, vizsgáztató tanár is van, ezért a professzorok tankönyveket is írhatnak, melyek legolcsóbbak az egész világon. Kiemelte, hogy sok orvosi könyv jelenik meg Franciaországban.

Kátai azzal a vágygal érkezett haza, hogy nemzete életszínvonalának felemelésén fáradozzék. A Schmerling-korszak politikai viszonyai között azonban állásáról lemondott. Karcagon folytatott magánorvosi gyakorlata teljesen lekötötte. Kevés szabad idejében irodalmi munkásságot végzett. 1862-ben a Budapesti Gyógyszerész Testület a „Gyógyszerészeti tudományok alapvonalai” c. könyv megírására *Felletár Émilt* és *Kátai Gábort* kérte fel. A 3 kötetes, 87 ív terjedelmű munka ráeső részét (Állattan, ásványtan és növénytan, különös tekintettel a gyógyszerészetre), *Kátai* Karcagon írta meg. Az 1867-ben Pesten megjelent, jól szerkesztett és megírt mű tulajdonképpen a kezdő gyógyszerészek tankönyvének készült. Jó segédkönyv volt azonban a gyógyszerészeti szigorlatokra és sebészi vizsgákra való készüléshez is.

Niermeyer Félix kitűnő, „Részletes kór- és gyógytan” c. művének II. kötetét a próbafordítások alapján a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat megbízásából ugyancsak *Kátai* fordította.

Az 1862-ben alapított Gyógyszerészeti Hetilapban is sokszor közölt cikkeket, így nevét a gyógyszerészek is jól ismerték. Sokat tett az Országos Gyógyszerész Egyesület megalakításáért; többször írt cikket ennek érdekében. Már 1857-ben az Orvosi Hetilapban felszólította a gyógyszerészeket, hogy fejenként és évenként legalább 10 forintot adjanak magyar nyelvű gyógyszerészeti szakmunkák megírására és kiadására. Hangsúlyozta a magyar gyógyszerészet története megírásának fontosságát is.

A Társulat első titkárává választották 1865-ben (január 11. közgyűlés), ezért két hét múlva ismét Pestre költözött. A Társulat ügyeit 1868. április 15-ig olyan odaadással vezette és szerkesztette a Társulat Közlönye 3 kötetét (1865–67), hogy méltán mondhatta róla *Szilgy Kálmán* 1879. évi titkári jelentésében: „*Bugát Pál* óta senki sem szerette úgy a Társulatot, mint ő. Talán kelletnél jobban szerette. Dúsgazdag gyűjteményeket kívánt a Társulatnak. E vágya érthetővé teszi azt az ellenszenvet, amellyel a többi rokon tárgyú intézmények... iránt viseltetett. Elfeledte, hogy a társulatnak... vállalva együtt kell működnie a Tudományos Akadémiával, múzeummal, egyetemmel.” A választmány megbízásából *Kátai* megírta a Társulat 25 éves történetét is. A Társulat jubileumi közgyűlésén, 1868. II. 1-én *Bugát Pál* felett tartott ragyogó emlékbeszédének tartalmával és szónoki szárnyalásával esztétikai élvezetben részesítette hallgatóit. Ezután Karcagra költözött, ahol már 8 hónapja vártak a nagykunok újra meg-

választott főorvosukra. 1868. április 16-án foglalta el állását, és haláláig, 10 éven át lelkiismeretesen teljesítette kötelességét.

Az Országos Egészségügyi Tanács rendkívüli tagjának nevezték ki 1868. június 10-én. A magyar orvosok és természetvizsgálók 13. vándorgyűlésének titkára volt. Előbb is gyakran részt vett ezeken a gyűléseken, és amikor ideje engedte a felkészülést, azokon előadásokat is tartott.

Pest, Heves, Békés megye, Kecskemét, Nagy- és Kiskunság kormánybiztosa volt 1873-ban, a nagy kolerajárvány idején. Fáradhatatlanul úton volt július 25-től szeptember 13-ig. Lelkiismeretes, kiváló munkájáért Ferenc József a legnagyobb elismerését fejezte ki.

Az 1877. évi I. törvények alapján létrejött Jász-Nagykun-Szolnok megye választotta meg ugyanez év decemberében megyei főorvosának.

Rendes tagja volt a Magyar Földtani Társulatnak, a Kir. Magy. Természettudományi Társulatnak, választmányi tagja az Országos Kertészeti Társulatnak, levelező tagja a Birodalmi Földtani Intézetnek, választmányi, majd igazgatósági tagja a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatnak. A Magyar Tudományos Akadémia is foglalkozott taggá választásával, de a többség ellene szavazott, mert szókimondása miatt ellenségei is voltak.

A nyomtatott címjegyzék szerint 2362 munkából álló könyvtárában a tudományok csaknem minden ágát ismertető mű szerepelt. *Magyar Kossa Sámuel* tápiószentmártoni földbirtokos vette meg azt *Kátai* halála után. Gazdag címerani és orvosi műszergyűjteménye is volt.

Pályáját, anyanyelvét rendkívül szerette. Erélyesség, komolyság, igazságkeresés, kedélyes szellem jellemezték. A legtöbben szerették és tisztelték.

1867-ben munka közben, már több évi betegeskedés után, agyvérzés érte. Felépült, bár életveszélyben forgott. 1878. február 24-én Kunszentmártonban sorozás közben újabb rohamot kapott. *Tary József* városi főorvos, kedves barátja lakásán feküdt, de február 28-án a leggondosabb ápolás mellett is bekövetkezett a halála. Bár az utolsó 3 évben szervi szívbjában szenvedett — ezt tudta —, mégis úgy végezte munkáját, mintha egészséges lett volna. 1878. március 2-án nagy részvéttel temették el Karcagon.

Pályájáért, anyanyelvéért sok áldozatot vállalt. A magyar gyógyszerészeti szakirodalomban, a magyar közegészségügyben és természettudományos közművelődésben az utókor háláját kiérdemlő eredményes munkát végzett.

IRODALOM

1. *Kátai G.*: A gyógyszerésztudomány állása hazánkban és mik volnának annak e téren a legfontosabb tennivalói. Orvosi Hetilap 2 (1857) — 2. *Kátai G.*: Úti levelek. Orv. Hetil. 5 (1861). — 3. *Kátai G.*: Növénytan. Bucsánszky A. (1867). — 4. *Kátai G.*: Részletes kór- és gyógytan II. k. (Niermeyer-könyvének fordítása) 1867. — 5. *Felletár E.* és *Kátai G.*: A gyógyszerészeti tudományok alapvonalai. 1—3. k. Pest (1867). — 6.

Kátai G.: Emlékbeszéd Bugát Pál felett. Pest. Bucsánszky kiad. 1—4 (1868). — 7. *Kátai G.*: A Királyi Magyar Természettudományi Társulat története alapításától fogva máig. A Társulat 1868. évi február 1-én tartott huszonöt évi jubileuma alkalmára. Pest, Bucsánszky A. nyomd. (1868). — 8. *Halmi J.*: A nagykunok fizikusa. Orv. Hetil. 109 (12), Horus 6. (1968). — 9. *Gombóc E.*: A királyi Magyar Természettudományi Társulat története 1841-től 1941-ig 14, 19, 20, 45, 48, 68, 73, 81, 89, 107, 110—111, 117, 118 (1941) — 10. *Szász B.*: *Kátai Gábor* tanulmányútja Orv. Hetil. 111 (32), Horus 16 (1970).

Д-р Д. Лукач: Воспоминания о Габоре Катаи по случаю 100-летней годовщины со дня его смерти

Габор Катаи (Карцаг, 4. 10. 1831. — Кунсентмартон, 2. 28. 1878) магистр-фармацевт (Вена, 1852) и доктор-врач (Будапешт, 1861), после учебы в университетах Германии, Швейцарии, Англии, Франции в г. Карцаг занимался медицинской практикой, в 1858 году стал первым секретарем Венгерского Королевского Общества Естественных Наук, затем главным врачом области. Сохранив связь с фармацевтикой вместе с *Эмилем Феллетар* написал работу „Основные направления фармацевтических наук“ в трех томах и кроме медицинского еженедельника много статей опубликовал и в Фармацевтическом Еженедельнике (Gyógyszerési Hetilap)

Работал над основанием Государственного Общества; в 1873 году, во время эпидемии холеры был уполномоченным правительства. Его заслуги в области венгерского здравоохранения, фармацевтической спелдлитературы и венгерского языка сохраняются надолго

D. Lukács: Commemoration on Gábor Kátai on the Centenary of his decease

G. Kátai (born in Karczag, 1831, died in Kunszentmárton, 1878), after graduating as Master of Pharmacy (Vienna, 1852) and Doctor of Medicine (Budapest, 1861) accomplished a study trip in Germany, Switzerland, England and France. Returning home he became the first secretary of the Royal Hungarian Society of Natural Sciences. For a time he had medical practice in his native town and later became Chief Physician of his County. He was coworker of an important 3-volume manual on the "Basic principles of the pharmaceutical sciences" and published numerous papers both in the medical and the pharmaceutical journals. He was one of the founders of the National Pharmaceutical Association and government commissary during the cholera epidemic in 1873. He performed outstanding activities on the field of public health, in the medical and pharmaceutical professional literature and in the cultivation of the Hungarian language

Dr. D. Lukács: Nachruf Anlass der 100jährigen Jahresende des Todestags von Gábor Kátai

G. Kátai (Geb. in Karczag, 1831, gestorben in Kunszentmárton, in 1878) absolvierte Pharmaziestudien in Wien (Magister in 1852) und studierte Medizin in Budapest (Doctor Med. 1861). Inzwischen leistete er Studienreisen in Deutschland, England, Frankreich und Schweiz. Nach Hause kommend praktizierte er als Arzt in seiner Geburtsstadt. In 1858 wurde er erster Sekretär der Königl. Ung. Naturwissenschaftlichen Gesellschaft, später Komitats-Chefarzt und Regierungskommissar während der grossen Cholera-Epidemie in 1873. Er publizierte viel in medizinischen und pharmazeutischen Zeitschriften und war Mitverfasser mit *E. Felletár* des 3-bändigen Handbuchs über die „Grundlinien der pharmazeutischen Wissenschaften“. Er leistete ausgezeichnete Dienste für das ungarische Gesundheitswesen, für die medizinische und pharmazeutische Fachliteratur und für die ungarische Sprache.

(7400 Kaposvár, Eötvös u. 2.)

Érkezett: 1977 IX. 19.